

ALLE OMSTANDIGHEDEN VAN HET GEVAL

Een onderzoek naar de omstandigheden die de werking van de redelijkheid en billijkheid beïnvloeden

Pieter Wolters*

P.T.J. Wolters
Alle omstandigheden van het geval. Een onderzoek naar de omstandigheden die de werking van de redelijkheid en billijkheid beïnvloeden

Diss. Nijmegen, Serie Onderneming en Recht deel 77, Deventer: Kluwer 2013, € 79,50

Pieter Wolters promoveerde op 18 juni 2013 aan de Radboud Universiteit Nijmegen. Zijn promotoren waren prof. mr. C.J.H. Jansen en prof. mr. A.S. Hartkamp. Deze bijdrage geeft een overzicht van de belangrijkste bevindingen.

Er bestaat een spanning tussen de rechtszekerheid en de redelijkheid en billijkheid. Het achterliggende doel van het proefschrift is het vergroten van de rechtszekerheid

1 Inleiding

De redelijkheid en billijkheid is een open of vage norm.¹ Haar werking is afhankelijk van 'alle omstandigheden van het geval'.² Deze invloed van de omstandigheden van het geval maakt een rechtvaardige oplossing mogelijk in een concrete, atypische situatie.³ De redelijkheid en billijkheid heeft echter ook nadelen.⁴ De deelnemers aan het maatschappelijk leven hebben belang bij duidelijkheid over hun rechten en plichten.⁵ Zij hebben bijvoorbeeld belang bij zekerheid over de rechten en plichten die voortvloeien uit de door hen gesloten overeenkomsten. Deze zekerheid ontstaat niet als achteraf kan blijken dat de rechten en plichten afhankelijk zijn van om-

standigheden waarvan de invloed op het moment van het sluiten van de overeenkomst niet duidelijk was. Er bestaat daarom een spanning tussen de rechtszekerheid en de redelijkheid en billijkheid.⁶

Het achterliggende doel van het proefschrift is het vergroten van de rechtszekerheid. Het proefschrift creëert deze rechtszekerheid door duidelijkheid te verschaffen over de omstandigheden die de werking van de redelijkheid en billijkheid beïnvloeden. Het geeft hiervoor een systematisch overzicht van deze omstandigheden. Het geeft een overzicht van de omstandigheden waarvan uit de wet, de literatuur of de jurisprudentie blijkt dat zij de werking van de redelijkheid en billijkheid kunnen beïnvloeden. Het geeft echter geen beschrijving van iedere mogelijke omstandigheid. Een onbepaald aantal mogelijke concrete gevallen leidt immers tot een onbepaald aantal mogelijke relevante omstandigheden. Het proefschrift behandelt de omstandigheden daarom op een algemener niveau. Het brengt het onbepaalde aantal concrete omstandigheden terug tot 51 abstractere 'factoren'. Iedere concrete relevante omstandigheid valt onder een dergelijke abstracte factor.

Deze bijdrage geeft een overzicht van de belangrijkste bevindingen van het proefschrift. Zij toont allereerst dat een omstandigheid de werking van de redelijkheid en billijkheid op verschillende manieren kan beïnvloeden (§ 2). Zij laat vervolgens zien dat de verschillende factoren zijn in te delen in zes elkaar overlappende hoofdcategorieën of benaderingswijzen (§ 3). Er bestaat echter steeds een 'beste' benadering (§ 4). Rechters kunnen hun uitspraken over de werking van de redelijkheid en billijkheid duidelijker motiveren door slechts een beroep te doen op de factoren die in deze 'beste' benadering passen (§ 5). De bijdrage eindigt met een conclusie (§ 6).

2 Een omstandigheid speelt een rol bij verschillende werkingen van de redelijkheid en billijkheid

De redelijkheid en billijkheid kan een rechtsbetrekking op verschillende manieren beïnvloeden. Zij kan een overeenkomst of andere rechtshandeling op

* Mr. P.T.J. Wolters is onderzoeker bij het Onderzoekcentrum Onderneming & Recht van de Radboud Universiteit Nijmegen.

1 A.S. Hartkamp, 'Open normen (in het bijzonder de redelijkheid en billijkheid) in het nieuw BW', *WPNR* (5559 en 5560) 1981, p. 215; J.M. Barendrecht, *Recht als model van rechtvaardigheid. Beschouwingen over vage en scherpe normen, over binding aan het recht en over rechtsvorming* (diss. Tilburg), Deventer: Kluwer 1992, p. 3; C.E. Smith, *Regels van rechtsvinding*, Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2007, p. 41-42; P. Memelink, *De verkeersopvatting* (diss. Leiden), Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2009, p. 35-36. Zie in rechtsvergelijkende context M.W. Hesselink, *De redelijkheid en billijkheid in het Europese privaatrecht* (diss. Utrecht), Deventer: Kluwer 1999, p. 37.

2 Zie bijv. HR 30 september 1983, *NJ* 1984/555; HR 21 april 1995, *NJ* 1995/437 (*Kakkenberg/Kakkenberg*); HR 20 februari 2004, *NJ* 2005/493 (*DSM/Fox*). De Hoge Raad gebruikt ook andere formuleringen zoals 'tal van omstandigheden'. Zie bijv. HR 19 mei 1967, *NJ* 1967/261 (*Saladin/HBU*), HR 20 februari 1976, *NJ* 1976/486 (*Pseudo-vogelpes*) en HR 16 januari 1987, *NJ* 1987/553 (*Hooijen/Curatoren THB*).

3 Zie over de voordelen van open normen ook Barendrecht 1992, p. 6-8; Memelink 2009, p. 48-56.

verschillende manieren uitleggen. Zij kan een rechtsbetrekking daarnaast op verschillende manieren aanvullen of beperken. Deze verschillende 'werkingen' van de redelijkheid en billijkheid zijn afhankelijk van dezelfde omstandigheden. Elk van de 51 onderzochte factoren beïnvloedt de werking van de redelijkheid en billijkheid op ten minste twee manieren.

De verschillende 'werkingen' van de redelijkheid en billijkheid zijn afhankelijk van dezelfde omstandigheden. Elk van de 51 onderzochte factoren beïnvloedt de werking van de redelijkheid en billijkheid op ten minste twee manieren

Ik geef een voorbeeld. De werking van de redelijkheid en billijkheid is onder andere afhankelijk van de professionaliteit van de betrokken partijen. Een professionele partij verdient minder bescherming op grond van de redelijkheid en billijkheid dan een particulier. Deze concrete omstandigheid valt onder de factor 'maatschappelijke positie of professionaliteit'. Deze factor beïnvloedt de rechtsgevolgen van de redelijkheid en billijkheid op verschillende manieren. Hij beïnvloedt bijvoorbeeld zowel de uitleg van een overeenkomst⁷ als de omvang van een op de redelijkheid en billijkheid gebaseerde zorgplicht.⁸

De invloed van de omstandigheden is bovendien niet beperkt tot de redelijkheid en billijkheid of het Nederlandse recht. Iedere factor speelt ook een rol in een ander deel van het Nederlandse recht en in een buitenlands rechtssysteem. Verschillende wettelijke bepalingen verbinden bijvoorbeeld gevolgen aan de professionaliteit van de betrokken partijen.⁹ Hetzelfde geldt voor enkele bepalingen in het *Draft Common Frame of Reference*.¹⁰ Daarnaast kan de professionaliteit van een partij in het Franse recht leiden tot het aannemen van een *obligation de sécurité* of een informatieplicht.¹¹

De verschillende factoren zijn onderverdeeld in zes hoofdcategorieën: 'normen', 'gedragingen en gebeurtenissen', 'kenmerken van de partijen bij een rechtsbetrekking', 'de verhouding tussen de partijen bij een rechtsbetrekking', 'belangen' en 'evenwicht'

3 Zes hoofdcategorieën

De verschillende factoren zijn onderverdeeld in zes hoofdcategorieën: 'normen', 'gedragingen en gebeurtenissen', 'kenmerken van de partijen bij een rechtsbetrekking', 'de verhouding tussen de partijen bij een rechtsbetrekking', 'belangen' en 'evenwicht'. Iedere factor kan bij één van deze hoofdcategorieën worden ingedeeld. De hoofdcategorieën staan voor benaderingswijzen. De verschillende factoren volgen ieder één van deze benaderingen. Een concrete omstandigheid, of een complex van concrete omstandigheden, kan op meer manieren worden benaderd. Zij kan daarom in het kader van verschillende factoren van belang zijn.

Ik geef een voorbeeld. Een particulier koopt een product van een professionele partij. Dit feitencomplex is te benaderen vanuit de hoofdcategorie 'de verhouding tussen de partijen bij een rechtsbetrekking'. De aard van de overeenkomst, en dus de factor 'kenmerken van de rechtsbetrekking', is in dit geval van belang. De overeenkomst is te kwalificeren als een consumentenovereenkomst.¹² Het feitencomplex is ook te benaderen vanuit de hoofdcategorie 'kenmerken van de partijen bij een rechtsbetrekking'. De verkoper is immers een professionele partij. De koper is een particulier. De hoofdcategorie 'evenwicht' benadrukt het verschil in de professionaliteit. De verkoper is professioneler dan zijn wederpartij. De benaderingswijze 'normen' wijst ten slotte op het rechtsbeginsel van maatschappelijke rechtvaardigheid.¹³ Een zwakke partij verdient op grond van dit beginsel bescherming tegen een sterkere partij. De particuliere koper zal in veel gevallen zwakker zijn dan de professionele verkoper. De verkoper kan bijvoorbeeld deskundiger zijn ten aanzien van het te verkopen product.

De invloed van een veelvoorkomend feitencomplex op de werking van de redelijkheid en billijkheid is op vier verschillende manieren te benaderen. Verschillende *abstracte* factoren verklaren de invloed van hetzelfde *concrete* feitencomplex. Iedere factor kan worden 'vertaald' in een andere factor. Er bestaat dan ook een 'overlap' tussen de verschillende factoren en hoofdcategorieën.

De indeling in zes categorieën stelt de betrokkenen in staat om elkaar te begrijpen

Toch is de indeling in zes categorieën wel degelijk van belang. De aandacht voor de verschillende benaderingswijzen verduidelijkt waarom verschillende bronnen andere relevante omstandigheden noemen bij hetzelfde of een vergelijkbaar feitencomplex. Het is mogelijk dat een partij een beroep doet op het verschil in professionaliteit, de rechter zijn oordeel motiveert met een beroep op de aard van de overeenkomst en de literatuur bij de bespreking van de uitspraak aandacht besteedt aan het beginsel van maatschappelijke rechtvaardigheid. Toch spreken zij over hetzelfde concrete feitencomplex. De indeling in zes categorieën stelt de betrokkenen in staat om elkaar te begrijpen.

- Zie over de nadelen ook Barendrecht 1992, p. 66-77; G.J. Wiarda/T. Koopmans, *Drie typen van rechtsvinding*, Deventer: W.E.J. Tjeenk Willink 1999, p. 77-82; Memelink 2009, p. 5-77.
- P.A. Stein, 'Over de betekenis van de billijkheid voor het huidige en het toekomstige verbintenissenrecht', *RMThemis* 1969, p. 315-316; L.D. Pels Rijcken, 'Rechtszekerheid, Assespoester van rechtsvindingstheorieën', in: P. Abas e.a. (red.), *Non sine causa* (Scholten-bundel), Zwolle: W.E.J. Tjeenk Willink 1979, p. 313; H. Drion, 'Het rechtszekerheidsargument', in: H. Drion e.a., *De hanteerbaarheid van het recht* (Pels Rijcken-bundel, Boekenreeks NJB deel 7), Zwolle: Tjeenk Willink 1981, p. 1-3; C.J.H. Brunner, 'Burgerlijk recht, geschreven en ongeschreven', *WPNR* (5885) 1988, p. 460; M.M. Mendel, 'Welke rol spelen in het handelsrecht de redelijkheid en billijkheid – met name in hun beperkende werking – in rechtsverhoudingen tussen ondernemers en wat behoort die rol te zijn?', in: R.J.Q. Klomp e.a., *Het eigen gezicht van het handelsrecht* (Preadvies van de Vereniging 'Handelsrecht' 2000), Deventer: W.E.J. Tjeenk Willink 2000, p. 140.
- Zie bijvoorbeeld *Parl. Gesch. Boek 3*, p. 1033 (T.M.); *Parl. Gesch. Boek 6*, p. 57 (*Handelingen II*); Stein 1969, p. 314; Brunner 1988, p. 459-460; G.J. Rijken, *Redelijkheid en billijkheid* (Monografieën Nieuw BW deel A5), Deventer: Kluwer 1994, p. 69; H.J. Snijders, 'Redelijkheid en billijkheid in het vermogensrecht van het Burgerlijk Wetboek voor en na 1992', *AA* 2012, p. 771 (AA20120771).
- Zie bijv. HR 13 maart 1981, *NJ* 1981/635 (*Haviltex*); HR 28 april 1989, *NJ* 1990/583 (*Liskay*); HR 9 oktober 1992, *NJ* 1994/287 (*Steendijkpolder*); HR 20 februari 2004, *NJ* 2005/493 (*DSM/Fox*); HR 17 september 2004, *NJ* 2005/169 (*Wessanen/Nutricia*); Hof Amsterdam 17 juli 2012, *NJF* 2012, 402 (*Intergamma/Coface Finanz*); R.P.J.L. Tjittes, *Uitleg van schriftelijke contracten*, Nijmegen: Ars Aequi Libri 2009, p. 39; K.J.O. Jansen, 'Informatieplichten bij contractsuitleg', *ORP* 2012-7, p. 21.
- HR 23 mei 1997, *NJ* 1998/192 (*Rabobank/Everaars*); HR 26 juni 1998, *NJ* 1998/660 (*Van der Klundert/Rabobank*); HR 5 juni 2009, *NJ* 2012/182 (*De Treek/Dexia*); HR 5 juni 2009, *NJ* 2012/183 (*Levob/Bolle*); HR 5 juni 2009, *NJ* 2012/184 (*GeSp/Aegon*); HR 24 december 2010, *NJ* 2011/251 (*Fortis/Bourgonje*); Hof Leeuwarden 7 juni 2011, *JOR* 2011, 259 (*A/ABN Amro*); HR 3 februari 2012, *NJ* 2012/95 (*Rabobank/X*).
- Zie bijv. de art. 1:88 lid 1 sub c en d, 6:236 en 237 en 7:2 lid 1, 408 lid 3, 601 lid 1 en 857 BW.
- Zie bijv. de art. II-3:101, 105, 107, 108, 109 (2) en (3), 201 (1) en (2) en 202 (1), (2) en (3) DCFR.

Normen	Gedragingen en gebeurtenissen	Kenmerken van de partijen bij een rechtsbetrekking	De verhouding tussen de partijen bij een rechtsbetrekking	Belangen	Evenwicht
Moraal	Gedragingen van de partijen bij een rechtsbetrekking	Maatschappelijke positie of professionaliteit	<i>Feitelijke verhoudingen</i>	<i>Belangen van de partijen bij een rechtsbetrekking</i>	<i>Evenwicht tussen de kenmerken van de partijen bij een rechtsbetrekking</i>
<i>Algemeen gedeelde opvattingen</i>	• Verwijtbare gedragingen	Overheid	• Afhankelijkheid	• Omvang belang	• Verschil in maatschappelijke positie of professionaliteit
• In Nederland levende rechtsovertuigingen	• Eerdere gedragingen die niet in overeenstemming zijn met later gedrag	Deskundigheid	• Vertrouwensrelatie	• Soort belang	• Verschil in deskundigheid
• Verkeersopvattingen	• Gedragingen die de rechten en plichten beïnvloeden	Kennis van een concreet feit	• Samenwerking	• Alternatief	• Verschil in de mogelijkheden tot belangenbehartiging
• Gewoonten	• Verrijkende gedragingen	Vertrouwen	<i>Rechtsbetrekkingen</i>	• Kenbaarheid	• Verschil in financiële positie
Gezaghebbende oordelen	Gedragingen van derden	Mogelijkheden tot belangenbehartiging	• Totstandkoming van de rechtsbetrekking	Belangen van derden	<i>Evenwicht tussen de betrokken belangen</i>
Rechtsnormen	Gebeurtenissen die onafhankelijk van de betrokken partijen optreden	Financiële positie	• Kenmerken van de rechtsbetrekking	Algemene belangen	• Verschil in de omvang van de belangen van de partijen bij de rechtsbetrekking
• Rechtsbeginselen		Beperking	• Kenmerken van de individuele onderdelen van de rechtsbetrekking	• <i>Twee vormen van rechtszekerheid</i>	• Verschil in de soort van de belangen van de partijen bij de rechtsbetrekking
• Grondrechten		Afstand tot de oorspronkelijke schuldeiser		• • Rechtszekerheid in de zin van rechtsduidelijkheid	• Evenwicht tussen de belangen van de partijen, de belangen van derden en de algemene belangen
• Internationaal, Europees en buitenlands recht				• • Rechtszekerheid in de zin van rechtsbescherming	<i>Evenwicht tussen een gedraging en een belang</i>
				• Publiekrechtelijke belangen	• Proportionaliteit
				• Gedragsprikkels	• Subsidiariteit
				• Handelsverkeer	

Tabel 1 De zes hoofdcategorieën met de daaronder vallende factoren. Een factor met een bullet (•) valt onder de subcategorie die hier het dichtst boven staat. Een vetgedrukte tekst verwijst naar een subcategorie die ook een zelfstandige factor is. Een cursieve tekst verwijst naar een subcategorie die niet tevens een factor is.

De verschillende factoren en benaderingswijzen 'overlappen' elkaar. Dit betekent echter niet dat de keuze tussen de verschillende benaderingswijzen niet van belang is. Er bestaat steeds een 'beste' benadering

4 De beste benadering

De verschillende factoren en benaderingswijzen 'overlappen' elkaar. Dit betekent echter niet dat de keuze tussen de verschillende benaderingswijzen niet van belang is. Er bestaat steeds een 'beste' benadering. In de beste benadering doen de betrokkenen een beroep op de factor die de werking van de redelijkheid en billijkheid het beste verklaart. Zij doen een beroep op een *duidelijke* factor die de werking van de redelijkheid en billijkheid *direct* beïnvloedt. Het moet duidelijk zijn *waarom* en *hoe* de factor de werking van de redelijkheid en billijkheid beïnvloedt. De invloed van de factor moet daarnaast niet afhankelijk zijn van een andere factor.

Een beroep op de aard van de 'consumentenovereenkomst' verdient bijvoorbeeld niet de voorkeur. Er is immers slechts sprake van een consumentenovereenkomst *omdat* er een verschil in professionaliteit tussen de partijen bestaat. Een beroep op dit verschil in professionaliteit is *directer* dan een beroep op de aard van de overeenkomst.

Een beroep op het verschil in professionaliteit is bovendien preciezer en daardoor *duidelijker*. De ene professionele partij is de andere niet.¹⁴ Het is niet redelijk en billijk om een particulier op allerlei manieren te beschermen en een startende, in deeltijd werkende zelfstandige zonder personeel op geen enkele wijze. De werking van de redelijkheid en billijkheid is niet afhankelijk van de *kwalficatie* als particulier of als professionele partij. Zij is afhankelijk van de *mate* van professionaliteit. Hoe professioneler de partij, hoe minder bescherming zij krijgt op grond van de redelijkheid en billijkheid. Een particulier verdient meer bescherming dan een kleine ondernemer. Deze kleine ondernemer verdient op zijn beurt meer bescherming dan een groot internationaal bedrijf.

De mogelijkheid om rekening te houden met de mate van de professionaliteit maakt een beroep op het verschil in professionaliteit preciezer dan een beroep op de aard van de overeenkomst. Een overeenkomst is immers niet 'een beetje' consumentenover-

¹¹ Hesselink 1999, p. 193, 265-266.

¹² In deze zin bijv. J.M. Smits, *Het vertrouwensbeginsel en de contractuele gebondenheid* (diss. Leiden), Arnhem: Gouda Quint 1995, p. 256-257. Zie ook art. 7:5 BW over het begrip 'consumentenkoop'.

¹³ Zie over dit beginsel Asser/Hartkamp & Sieburgh 2010 (6-III*), nr. 42.

¹⁴ Vgl. onder andere Mendel 2000, p. 131, 232-233 en 237; Asser/Vranken 2005 (*Algemeen deel***), nr. 48; A.S. Hartkamp, *Aard en opzet van het nieuwe vermogensrecht* (Monografieën BW deel A1), Deventer: Kluwer 2010, p. 59.

eenkomst. Zij is een consumentenovereenkomst of zij is het niet. Een overeenkomst waarin een internationale fabrikant een kassa verkoopt aan een kleine winkelier is geen consumentenovereenkomst. Toch is de fabrikant op het gebied van kassa's wel degelijk professioneler dan de kleine winkelier. Een beroep op het verschil in professionaliteit maakt duidelijk dat ook dit verschil invloed uitoefent op de werking van de redelijkheid en billijkheid.

Een beroep op het beginsel van maatschappelijke rechtvaardigheid verdient om dezelfde redenen niet de voorkeur. Het beginsel is pas bij een casus betrokken als de ene partij sterker is dan haar wederpartij. Een direct beroep op het verschil in professionaliteit is bovendien *duidelijker*. Het maakt duidelijk *waarom* en *in welke opzichten* de ene partij sterker is dan haar wederpartij.

Een rechter kan duidelijkheid over de werking van de redelijkheid en billijkheid creëren door in de motivering van zijn uitspraken aan te geven welke omstandigheden tot het oordeel over de werking van de redelijkheid en billijkheid hebben geleid

5 De motivering van een rechterlijke uitspraak over de werking van de redelijkheid en billijkheid

Een rechter kan duidelijkheid over de werking van de redelijkheid en billijkheid creëren door in de motivering van zijn uitspraken aan te geven welke omstandigheden tot het oordeel over de werking van de redelijkheid en billijkheid hebben geleid.¹⁵ De deelnemers aan het maatschappelijk leven kunnen dankzij deze uitspraken rekening houden met de invloed van de genoemde omstandigheden.

Rechters hebben al veel werk verricht. Verschillende uitspraken noemen de omstandigheden die tot een bepaalde werking van de redelijkheid en billijkheid kunnen leiden. Deze uitspraken verwijzen niet alleen naar de concrete omstandigheden van het geval. Zij verwijzen ook naar abstractere omstandig-

heden die als factor kunnen fungeren in vergelijkbare zaken. Dit geldt zowel voor uitspraken van de Hoge Raad als voor uitspraken van lagere rechters.¹⁶

De rechter kan nog meer duidelijkheid creëren. Hij dient zijn oordeel te motiveren met een beroep op de factoren die in het concrete geval de voorkeur verdienen. Hij dient de concrete omstandigheden van het geval op de 'beste' manier te benaderen en slechts een beroep te doen op duidelijke en directe factoren. De rechter dient bijvoorbeeld geen beroep te doen op de aard van de consumentenovereenkomst of het beginsel van maatschappelijke rechtvaardigheid: hij dient een beroep te doen op het verschil in professionaliteit.

De werking van de redelijkheid en billijkheid is afhankelijk van alle omstandigheden van het geval. Een systematisch overzicht van de relevante omstandigheden creëert duidelijkheid over de werking van de redelijkheid en billijkheid

6 Conclusie

De werking van de redelijkheid en billijkheid is afhankelijk van alle omstandigheden van het geval. Een systematisch overzicht van de relevante omstandigheden creëert duidelijkheid over de werking van de redelijkheid en billijkheid. Het biedt ruimte aan verschillende bevindingen. Deze bijdrage behandelt enkele uitkomsten. Het proefschrift bevat nog meer resultaten. De bevindingen laten zien dat 'alle omstandigheden van het geval' meer dan een dooddoener is. Zij creëren echter geen absolute zekerheid over de werking van de redelijkheid en billijkheid. Het criterium 'alle omstandigheden van het geval' is hiervoor te grillig. De redelijkheid en billijkheid blijft een open norm. Juist dit open karakter maakt een onderzoek naar de invloed van de omstandigheden van het geval mogelijk. De redelijkheid en billijkheid verhult de invloed van de omstandigheden niet. Zij geeft hen een duidelijke plaats. De verkenning van deze plaats leidt tot duidelijkheid over de invloed van de omstandigheden van het geval.

¹⁵ Vgl. Hesselink 1999, p. 416-417; Smith 2007, p. 119; C.J. Loonstra & J.P. Quist, 'Gezichtspuntencatalogi in het arbeidsrecht: de omstandigheden van het geval geïnventariseerd', *ArA* 2008-3, p. 23; V. van den Brink, 'Alle omstandigheden van alle gevallen', *NTBR* 2012, p. 2.
¹⁶ Zie bijv. Hof Arnhem 18 februari 2003, *JOR* 2003, 267 (*Rabobank/Aarding*); HR 5 juni 2009, *NJ* 2012/182 (*De Treek/Dexia*).